

PERCEPCIA EUROFONDŮV OBČANMI SLOVENSKA

PhDr. Michal Vašečka, Ph.D.¹

ABSTRAKT: Text sa zaoberá otázkou percepcie Eurofondov občanmi Slovenska a vzhľadom na neexistenciu relevantných údajov o tejto percepcii ponúka výsledky dvoch focus groups, v ktorých participovali mladí, vzdelaní ľudia, u ktorých bolo možné predkladať nadpriemerné znalosti o Eurofondoch. Výsledky poukazujú na nízku informovanosť, pozitívnu percepciu Eurofondov a nízku schopnosť posúdiť potenciálne slabé stránky a ohrozenia spojené s Eurofondmi. Autor ponúka i odporúčania pre policy-makers a v závere sociologicky uchopuje problém nízkeho záujmu o názory občanov v oblasti Eurofondov.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: Eurofondy, percepcia členstva v EÚ, focus group, verejná mienka, Euro, zdroje informácií, neinformovanosť, diskusia o Eurofondoch, habitualizácia existencie Eurofondov, Eurofondy ako abstraktné systémy.

1. ÚVODOM

Základnou tézou, od ktorej sa tento článok odvíja, je že Eurofondy a najmä ich rozdeľovanie je na Slovensku priestorom „terra incognita“. S takouto argumentáciou prichádzajú v slovenských médiách občas ekonomickí analytici, no i médiá sa oveľa viac zaoberajú spôsobmi rozdeľovania finančných prostriedkov, určovaním projektových celkov financovaných z financií EÚ, či upozorňovaním na možnosť rozširovania sa korupčného prostredia. Aj keď slovenská žurnalistika správne upozorňuje na „podozrivé ticho pri rozdeľovaní balíka peňazí zodpovedajúcemu rádovo jednému slovenskému štátnemu rozpočtu“ (Marčan, 2006), či provokatívne analyzuje „efektívnosť, potrebnosť a opodstatnenosť Eurofondov“ (Sloboda, 2006), málokoho zaujíma v demokracii nesmierne dôležitá otázka - ako vnímajú existenciu Eurofondov občania Slovenska?

Je to spôsobené i skutočnosťou, že Eurofondy sa vo verejnom diskurze vyskytujú napriek informovaniu zo strany médií iba minimálne. Je to prekvapivé aj vzhľadom na 1,6 miliardy Euro, ktoré boli k dispozícii v rokoch 2004 - 2006, no chýbajúci záujem o tému Eurofondov je predovšetkým v kontraste s očakávaniami občanov SR od členstva v EÚ. Pred referendumom o vstupe Slovenska do EÚ v roku 2003 sa veľká časť účastníkov referenda vyjadrovala

¹ PhDr. Michal Vašečka, Ph.D. je odborným asistentom na Fakulte sociálnych štúdií Masarykovej Univerzity v Brne. Text bol prezentovaný na seminári Transparency International „Prejeme alebo využijeme Eurofondy?“ v Bratislave dňa 27. apríla 2006.

v prospech vstupu do EÚ práve pre existenciu možnosti rýchleho zvýšenia životnej úrovne i vďaka finančným prostriedkom z rozpočtu EÚ.

K téme percepcie Eurofondov občanmi Slovenska však nie je možné sa zodpovedne vysloviť, nakoľko neexistuje žiaden výskum percepcie Eurofondov, ich rozdeľovania, zamerania, potenciálneho zneužívania, ani údaje o miere informovanosti občanov SR v tejto oblasti. Paradoxne tak nie je možné sa vysloviť k téme, ktorá bude mať vplyv na život mnohých segmentov spoločnosti a percepciu členstva SR v EÚ. Na jednej strane tak existujú výskumne zaznamenané vysoké očakávania od vstupu do EÚ spojené so zlepšením životných podmienok, na strane druhej minimálne informácie občanov o spôsoboch a možnostiach zlepšovania týchto životných podmienok a o tom, ako občania tieto možnosti vôbec vnímajú.

2. TÉMY VÝSKUMOV TÝKAJÚCICH SA ČLENSTVA SLOVENSKA V EÚ

Úplné chýbajúci výskum na tému existencie a percepcie Eurofondov rozhodne nekorešponduje s pokrytím iných tém, ktoré sa týkajú členstva Slovenska v EÚ. V rokoch 2004 - 2006 sa uskutočnili viaceré výskumy percepcie členstva SR v EÚ a názorov občanov SR na rozličné aspekty fungovania EÚ. Výskumy sa týkali výhod a nevýhod členstva v EÚ, otázok spojených s Euroústavou, otázkami spojenými s efektivitou európskych inštitúcií, mierou demokracie Európskej Komisie, otázkou prijatia Euro, či otázkami ďalšieho rozširovania EÚ a vstupom Turecka a Chorvátska do EÚ.

Najčastejšie agentúry zisťovali očakávania občanov z členstva v EÚ, kde „možnosť čerpať finančné prostriedky z fondov EÚ“ bola uvádzaná ako jedna z častejších odpovedí:

Tabuľka 1: „Aké výhody z členstva Slovenska v EÚ očakávate?“ (apríl 2004, v %); „Aké výhody Slovensko z členstva v EÚ získava?“ (máj 2005, v %).

	IV.04	V.05	Trend
<i>Možnosť pracovať v zahraničí</i>	48	59	↑
<i>Možnosť cestovať bez pasu/víz</i>	40	46	↑
<i>Viac možností pre mladých ľudí</i>	44	40	↓
<i>Príchod zahraničných investorov, tvorba nových pracovných miest</i>	28	34	↑
<i>Možnosť čerpať finančné prostriedky z fondov EÚ</i>	20	24	↑
<i>Akceptácia Slovenska v Európe a vo svete</i>	12	14	
<i>Zvýšenie konkurencie</i>	9	10	

Zvýšenie životnej úrovne obyvateľstva	19	8	↓
Domáci výrobcovia môžu vyvážať svoje výrobky na trhy krajín EÚ	13	8	↓
Zvýšenie bezpečnosti Slovenska	8	8	
Posilnenie demokracie	7	7	
Zjednotenie právnych predpisov SR s predpismi EÚ	7	3	↓

Zdroj: FOCUS: 2004, 2005 (Bútorová - Gyarfášová, 2006).

Vo vyššie zmienených výskumoch je však pozoruhodné, že téma existencie „fondov z ktorých sa dajú čerpať peniaze“ sa už nevyskytuje v zozname možných nevýhod, ktoré mali respondenti takisto posudzovať. I táto metodologická nedôslednosť hovorí o existencii mnohých mýtov na tému Eurofondov:

Tabuľka 2: „Aké nevýhody z členstva Slovenska v EÚ očakávate?“ (apríl 2004, v %); „Aké nevýhody má Slovensko z členstva v EÚ?“ (máj 2005, v %).

	IV.04	V.05	Trend
Využívanie lacnej pracovnej sily na Slovensku	52	46	↓
Odchod odborníkov a mladých ľudí zo Slovenska (brain drain)	43	37	↓
Zníženie životnej úrovne obyvateľstva	39	33	↓
Náš trh zaplavia výrobky z iných krajín EÚ	27	29	
Zníženie bezpečnosti Slovenska	21	23	
Nárast byrokracie	15	23	↑
Príchod cudzincov z iných krajín EÚ	24	17	↓
Preberanie „západného“ životného štýlu	13	16	↑
Budeme musieť dodržiavať zákony, predpisy a smernice EÚ	10	16	↑
Strata niektorých rozhodovacích právomocí – strata nezávislosti Slovenska	15	15	
Zvýši sa nezamestnanosť	9	12	↑
Zvýši sa konkurencia	7	6	

Zdroj: FOCUS: 2004, 2005 (Bútorová – Gyarfášová, 2006).

Žiadna z relevantných výskumných inštitúcií pôsobiacich v SR (napr. FOCUS, GfK, IVO, MVK, OMV SRo, ÚVVM ŠÚ, TNS) však ani čiastočne nerobila výskum percepcie Eurofondov. Je zrejmé, že problémom je chýbajúci záujem na strane objednávateľov

výskumov. Zaujímavým je tak v tejto súvislosti Eurobarometer, ktorý systematicky mapuje verejnú mienku v členských štátoch EÚ v rôznych témach týkajúcich sa života a fungovania EÚ. Otázka percepcie Eurofondov sa však zo žiadnym z tých, ktoré boli vykonané po rozšírení EÚ v máji 2004, nevyskytovala a to napriek tomu, že napríklad kancelária Delegácie EÚ v Bratislave avizovala záujem o takéto informácie². Je zaujímavé, že percepcia Eurofondov príliš nezaujíma policy-makers ani v Európskej Komisii, ani vo vláde SR a že nie je dôležité vedieť, či sa naplňajú očakávania občanov od vstupu do EÚ, alebo či dokonca Eurofondy nemia percepciu samotnej EÚ.

Vzhľadom na chýbajúce dáta tak bolo nevyhnutné zorganizovať vlastný, ad hoc kvalitatívny výskum percepcie Eurofondov. Vzhľadom na charakter a zložitosť témy, ako aj chýbajúce komparovateľné dáta bolo zrejmé, že takýto výskum nemôže byť kvantitatívny, ale kvalitatívny.

3. POTREBA AD HOC KVALITATÍVNEHO VÝSKUMU PERCEPCIE EUROFONDŮV

3.1. Sonda do problematiky

Už krátky predvýskum, nevyhnutný pri práci s málo známou témou, potvrdil výskumné očakávania. Tri štrukturované rozhovory priniesli zistenie, že i formálne vzdelaná časť populácie sa vyznačuje mimoriadne slabou informovanosťou o Eurofondoch a častokrát je problematické skúmať percepciu oblasti, kde si respondenti iba s námahou spomínajú na elementárne pojmy. Rozhovory zároveň ukázali nekompetenciu pri posudzovaní inštitucionálneho rámca, neschopnosť posúdiť reálne ciele Eurofondov a predznačili naivitu pri stanovovaní priorít Eurofondov, ktorá sa neskôr prejavila v samotnom výskume.

Už na základe predvýskumu bolo možné nepriamo potvrdzovať poznatky Alvina Tofflera, že akcelerujúce zmeny nadobudli takú rýchlosť, že bola prekročená adaptačná schopnosť jednotlivcov, inštitúcií i celej spoločnosti (Toffler, 1970). Možno vysloviť hypotézu, že Eurofondy ako téma nová a zložitá neboli dva roky po vstupe Slovenska do EÚ dostatočne populáciou zaregistrované ako téma hodná pozornosti.

² Snáď jedinou výnimkou je Eurobarometer č. 64 (http://europa.eu.int/comm/public_opinion/), ktorý zisťoval či občania vedia, na čo sa míňa najväčšia časť rozpočtu EÚ (Khun, 2005). Výskum potvrdil, že občania SR nemajú jasno v tom, ako sa využíva rozpočet EÚ – 34 % si myslí, že najväčšia časť rozpočtu sa používa na administratívne a personálne náklady, 17 % si myslí, že najväčšiu časť svojich financií EÚ míňa na zahraničnú politiku, 12 % na oblasť zamestnanosti a 10 % na pomoc regiónom. Iba 5 % respondentov v SR uviedlo správnu odpoveď, že najväčšia časť rozpočtu EÚ sa využíva na podporu poľnohospodárstva v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

3.2. Výber techniky focus group

Pre samotný výskum bola zvolená metóda focus group, ktorá je štandardnou kvalitatívnou metódou sociologického výskumu. Výskumník pri nej pracuje pomocou navodzovania modelových situácií s kolektívom ľudí a precízne si rozhovory zaznamenáva. Ide teda o hĺbkový rozhovor so skupinou ľudí, pri ktorom si výskumník zaznamenáva jednak jednotlivé názory účastníkov diskusie, jednak nápady a názory celého kolektívu vyplývajúce z diskusie (Morgan - Kreuger, 1993)³. Metóda focus group sa používa práve v situácii, ktorá charakterizuje skúmanú otázku percepcie Eurofondov - keď je téma pomerne neznáma, má príliš veľa rôznych premenných a dynamika skupiny počas focus group môže pomôcť formulovať jej účastníkom ich názory (Stewart - Shamdasani, 1992).

3.3. Výber 2 skupín pre focus group

Pre výskum bolo vhodné zorganizovať dve focus groups, ktoré by bolo možné vzájomne komparovať. Do dvoch focus groups tak bolo prizvaných šesť participantov vo veku 20 - 26 rokov, študujúcich na vysokej škole, alebo s ukončeným vysokoškolským vzdelaním, pričom do oboch focus groups boli vybraní participanti reprezentujúci všetky regióny Slovenska⁴. Do prvej skupiny boli zaradení mladí ľudia zaoberajúci sa prírodnými a technickými vednými disciplínami a do druhej skupiny mladí ľudia zaoberajúci sa sociálnymi a ekonomickými vednými disciplínami.

3.4. Operacionalizácia výskumného zámeru

Základná otázka výskumu bola stanovená nasledovne: „Ako ovplyvňuje miera a spôsob informovanosti o Eurofondoch ich percepciu?“ a základná hypotéza takto: „Nízka informovanosť, zložitosť problematiky a pretrvávajúca dôvera k inštitúciám EÚ spôsobuje prevažne pozitívnu percepciu Eurofondov s nízkou schopnosťou posúdiť potenciálne slabé

³ Vo všeobecnosti, participatívny výskumný proces nadväzuje na anti-pozitivistické a anti-scientistické prúdy v súčasnej sociológii. Odmieťa pozitivisticky definovanú výskumnú situáciu, v ktorej nadradený subjekt skúma objekt. Naopak sa snaží transformovať túto situáciu do polohy partnerského vzťahu plurality poznávacích subjektov. Poznávaci proces chápe ako dialóg všetkých strán zainteresovaných na riešení spoločenských problémov, ktoré boli v tomto dialógu definované. Poznávaci proces pochopený ako dialóg pracuje na princípe dosahovania kumulatívneho poznávacieho efektu formou kontinuálnej spätnej väzby poznatkov medzi participantami. Pre participatívny výskum je charakteristický odklon od kvantitatívnych techník pozitivistickej sociológie a snaha o využívanie techník kvalitatívneho sociologického výskumu.

⁴ V prvej focus group sa nachádzali participanti z Košického, Prešovského, Banskobystrického, Nitrianskeho a dvaja z Bratislavského kraja, v druhej focus group sa nachádzali participanti z Košického, Prešovského, Žilinského, Trenčianskeho a dvaja z Trnavského kraja. Obe focus groups sa uskutočnili v prvej polovici apríla 2006.

stránky a ohrozenia.“ Zároveň bolo stanovených 12 vedľajších otázok výskumu, ktorá tvorili štruktúru diskusie focus groups:

1. Čo ste očakávali od vstupu do EÚ?
2. Viete čo sú Eurofondy?
3. O ktorých Eurofondoch ste počuli?
4. Aké sú Vaše zdroje informácií o Eurofondoch za posledné 2 roky?
5. Poznáte objem financií vyčlenený na Eurofondy v roku 200?
6. Sú podľa Vás Eurofondy zmysluplné?
7. Ovplyvňujú Eurofondy Vaše vnímanie EÚ?
8. Cez ktoré Ministerstvá „tečú“ Eurofondy?
9. Je niektorá politická strana v SR „náchylnejšia“ ako iné na zneužitie Eurofondov?
10. Do ktorých oblastí by sa mali podľa Vás Eurofondy investovať prioritne?
11. Aké sú slabé miesta Eurofondov?
12. Aké sú nebezpečenstvá existencie Eurofondov?

4. PERCEPCIA EUROFONDOV

4.1. Čo ste očakávali od vstupu do EÚ?

Focus group 1:

Prvá skupina v diskusii spočiatku uvádzala témy ako „zlepšenie životných podmienok“, „nové pracovné miesta“, „viac možností pre mladé rodiny“, „byť bohatší“, „mať možnosť študovať v zahraničí“. Postupne sa v diskusii objavila i motivácia „byť súčasťou Západu“ a „normálne žiť“, tieto abstraktnejšie požiadavky vyplynuli však až z diskusie. Účastníci prvej skupiny považovali svoje očakávania za „v podstate naplnené“, i keď s viacerými pripomienkami.

Focus group 2:

Druhá skupina uvádzala podobné témy ako odzneli v skupine prvej a to „možnosť pracovať v zahraničí“, „študovať v zahraničí“, „viac cestovať“, „cestovať bez pasu“, „možnosti ekonomického rozvoja“. Výraznejšie však zaznela požiadavka „návratu do Európy“ a zároveň sa rozprúdila intenzívna diskusia o EÚ ako o prostredí schopnom vyvíjať účinný tlak na Slovensko a jeho modernizáciu, či scivilizovanie. Druhá skupina považovala svoje očakávania za naplnené.

Záver: Skupina 1 bola v očakávaníach zameraná na blahobyt, skupina 2 významne na možnosti formovania prostredia, „empowermentu“ krajiny a širšie chápaných aspektov modernizácie.

4.2. Viete čo sú Eurofondy?

Focus group 1:

V prvej skupine bolo možné vypozerovať iba elementárne pochopenie témy, predstavy boli v začiatkoch diskusie veľmi hmlisté. Navyše, ciele Eurofondov chápali účastníci rozdielne. V diskusii postupne skupina prichádzala k poznaniu, že Eurofondy sú „fondy, ktoré majú Slovensko skompatibilniť so Západom“, „aby to tu vyzeralo ako na Západe“. O Eurofondoch už všetci účastníci prvej skupiny počuli, vedia že „už sú tu“, ale väčšina sa nevie zhodnúť „kde všade sú peniaze“. Skupina väčšinou uvádzala nápady ako „panelové domy“, „veda a výskum“, „Rómovia“, všetci účastníci sa zhodli na diaľniciach.

Focus group 2:

Druhá skupina mala na rozdiel od prvej pomerne presnú predstavu o Eurofondoch, pričom traja participanti sa o Eurofondoch učili v rámci kurzu na vysokej škole. Zmysel existencie Eurofondov skupina definovala oveľa presnejšie ako skupina prvá a to ako „vyrovnávanie rozdielov medzi regiónmi EÚ, upevňovanie sociálnej kohézie a investície do komunikačnej infraštruktúry“. V druhej skupine prebehla dlhšia diskusia o Eurofondoch ako o spôsobe presadzovania hodnôt, ktoré sa Európska Komisia snaží zachovať - podľa časti skupiny takto EÚ presadzuje hodnoty západnej civilizácie, podľa druhej časti skupiny ide o prejav neudržateľného egalitárstva „Západu“.

Záver: Skupina 1, napriek prístupu k informáciám, mala pomerne nepresné informácie o Eurofondoch, s minimálnou diskusiou o skutočných cieľoch Eurofondov. Skupina 2 naopak cieľom Eurofondov rozumela a pomerne ideologicky o nich diskutovala.

4.3. O ktorých Eurofondoch ste počuli?

Focus group 1:

Bez impulzu nebola skupina 1 schopná spomenúť si na žiadne z fondov. Až po širšej diskusii sa z pamäti účastníkov vynárali Európsky Fond regionálneho rozvoja, Kohézny fond a Fond solidarity, ostatné fondy a iniciatívy ES neboli účastníkmi skupiny rozpoznávané ani s pomocou moderátora. Poznatky o fondoch sa v prvej skupine sústreďovali do poznání, že „nejako sa delia“, „veľmi ťažko sa vybavujú“, „je tam veľa byrokracie“, „čítali sme o nich,

ale až tak veľmi sme tomu nerozumeli“, „sú s tým problémy“, „už sa na tom nabalilo dosť ľudí“.

Focus group 2:

Druhá skupina bola lepšie zorientovaná, no napriek tomu je potrebné ju rozdeliť do dvoch skupín - tí, ktorí absolvovali kurz, kde preberali aj tému Eurofondov, si spomenuli na všetky Eurofondy, i keď nie všetky pomenovali úplne presne. Ostatní zo skupiny 2 sa blížili svojou znalosťou k skupine 1, rozdiel bol najmä v lepšej znalosti Európskeho sociálneho fondu. Za zaujímavé možno považovať i u informovanej časti skupiny 2 nepresnú znalosť zamerania Kohézneho fondu. Informovaná časť skupiny 2 poznala pomerne dobre aj Iniciatívy ES (Interreg, Urban, Equal), nič im nehovorila iniciatíva Gender.

Záver: Rozdiel medzi skupinami bol pri tejto znalostnej otázke viditeľný, skupina 2 sa ale vnútorne odlišovala viac ako skupiny medzi sebou.

4.4. Akú sú vaše zdroje informácií o Eurofondoch za posledné 2 roky?

Focus group 1:

Prvá skupina uvádzala ako svoje zdroje najmä televíziu (bez bližších špecifikácií), dennú tlač (SME), či z počutia. Z pomerne krátkej diskusie bolo zrejmé, skupina bola viditeľne zaskočená otázkou.

Focus group 2:

V porovnaní s druhou skupinou možno hovoriť o veľkom rozdieli oproti skupine 1. Účastníci síce uvádzali podobné zdroje ako prvá skupina - denná tlač (SME), televízie (najmä TA3), týždenníky (Trend, Týždeň), ale s vyššou mierou špecifikácie, no najmä doplnené o prednášky, odbornú literatúru a o odborné diskusie s kolegami.

Záver: Zdiskusie skupiny 1 vyplynulo, že skupina nikdy aktívne informácie o Eurofondoch nevyhľadávala. V skupine 2, aj keď medzi účastníkmi boli rozdiely, je téma Eurofondov známa a navyše aktívne vyhľadávaná.

4.5. Poznáte objem financií vyčlenený na Eurofondy v roku 2006?

Focus group 1:

V prvej skupine mali účastníci prakticky nulovú predstavu o objeme finančných prostriedkov. Po diskusii panovala medzi účastníkmi zhoda v tom, že je vysoko pravdepodobné, že „hovoríme o miliardách Euro“.

Focus group 2:

Druhá skupina bola v diskusii, na rozdiel od skupiny 1, pomerne presne stanoviť sumu, ktorú na štrukturálne fondy a kohézne fondy EÚ vyčlenila pre rok 2006. Sumu síce účastníci focus group nepoznali, ale v diskusii si ju odvodili z rozpočtu EÚ a hádali sumu nad 30 miliárd Euro, pričom pre rok 2006 je to 38 miliárd Euro.

Záver: Skupina 1 nemá na základe tejto informácie predstavu nielen o Eurofondoch, ale ani o fungovaní samotnej EÚ, kým druhá skupina pozná inštitucionálny rámca preto sa menej pravdepodobné, že by sa mohla stať objektom nejakých manipulácií.

4.6. Sú podľa Vás Eurofondy zmysluplné?

Focus group 1:

Skupina 1 bola opätovne touto otázkou zaskočená. Po dlhšej diskusii sa účastníci focus group priklonili k názoru, že Eurofondy zmysel majú - „aj keby sa peniaze využili neúčelne, ostanú na Slovensku a to je dobre“.

Focus group 2:

V porovnaní so skupinou 1 sa v skupine 2 rozvinula intenzívna diskusia s príklonom k názoru, že Eurofondy zmysel majú, no je veľmi otázne, či sa napĺňa ich pôvodný cieľ. Účastníci druhej focus group sa zhodli na tom, že pohľad závisí od ideologického presvedčenia a preto nemožno v tejto súvislosti hovoriť o dobrom a zlom názore.

Záver: Obidve skupiny sa prikláňajú k názoru, že Eurofondy zmysluplné sú, rozdiel je najmä v posudzovaní miery efektivity vynaložených finančných prostriedkov. Pragmatizmus u obidvoch skupín bol však viditeľný.

4.7. Ovpływujú Eurofondy Vaše vnímanie EÚ?

Focus group 1:

Skupina 1 sa v diskusii zhodla na názore, že Eurofondy ich názor neovplyvňujú, ale zároveň sa diskusia končila poznaním, že „vlastne by asi mali ovplyvňovať...“

Focus group 2:

Skupina 2 spoločne v diskusii zadeklarovala, že „do istej miery Eurofondy ich percepciu EÚ ovplyvňujú“, ale určite podľa nich ovplyvňujú najmä obyčajných ľudí, pre ktorých je to podľa účastníkov druhej focus group nejaký mysteriózny peňazovod.

Záver: Skupiny sa líšili najmä v názore na vplyv Eurofondov, ale tento rozdiel bol spôsobený skôr nedostatkom informácií u prvej skupiny.

4.8. Cez ktoré Ministerstvá „tečú“ Eurofondy?

Focus group 1:

Pri tejto citlivej politickej diskusii skupina začala spontánne vymenovávať Ministerstvá v tomto poradí: „určite Ministerstvo zahraničných vecí“, „potom Ministerstvo Financí“, „samozrejme Ministerstvo Hospodárstva“ a „zrejme aj Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny“. V diskusii následne boli rozdiskutované aj ďalšie ministerstvá, účastníci sa snažili v štýle tipovacej súťaže uhádnuť „dobré“ ministerstvo - Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií a Ministerstvo kultúry. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja a Ministerstvo životného prostredia neuviedol ani jeden z účastníkov, po upozornení moderátora skonštatovali, že „to je jasné“.

Focus group 2:

V porovnaní so skupinou 1 mala skupina 2 pomerne jasnú predstavu, že Eurofondy sa týkajú najmä Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja a Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií. Pozoruhodné je, že napriek výrazne vyššej informovanosti ani druhá skupina neuviedla Ministerstvo životného prostredia.

Záver: Skupiny sa medzi sebou líšili najmä vzhľadom na veľmi rozdielnu mieru informovanosti o cieľoch EÚ, ako aj o podpísaných záväzkoch SR v prístupovej zmluve.

4.9. Je niektorá politická strana v SR „náhyľnejšia“ ako iné na zneužitie Eurofondov?

Focus group 1:

Skupina 1 sa k tejto politicky citlivej otázke nevedela príliš postaviť a spontánne hádala SDKÚ a následne ANO. Z diskusie bolo zrejmé, že účastníci prvej focus group o tejto otázke nikdy predtým neuvažovali.

Focus group 2:

Skupina 2 spontánne hádala najmä ANO a SMK, pričom si aktívne spomínali na mediálne kauzy spojené s ministrami vlády SR za SMK.

Záver: Obidve skupiny sa v diskusii priklonili k názoru, že Eurofondy mohli byť zneužitú najmä stranou ANO, skupina 2 sa vzhľadom na vyššiu mieru informovanosti priklonila k SMK.

4.10. Do ktorých oblastí by sa podľa Vás mali Eurofondy investovať prioritne?

Focus group 1:

Skupina 1 sa prikláňala k názoru, ktoré nie celkom kopírujú skutočnú využiteľnosť Eurofondov - uvádzali najmä kultúru a školstvo, postupne rozvinuli širokú diskusiu o diaľniciach a železničných tratiach.

Focus group 2:

V porovnaní so skupinou 1 sa v skupine 2 rozvinula intenzívna a do istej miery ideologická diskusia. Lepšie informovaná časť skupiny v diskusii preferovala školstvo, vedu a výskum, dopravnú infraštruktúru a internet, menej informovaná uvádzala podporu umenia ako anti-globalizačného nástroja, zdravotníctvo, detské domovy a otázku široko chápanej integrácie do spoločnosti. Obidve časti skupiny 2 sa zhodli na tom, že Eurofondy by sa mohli využívať aj na boj proti korupcii a že by sa rozhodne nemali využívať na stimuly a plošné podpory.

Záver: Rozdiel v preferenciách medzi skupinami opätovne pramenil z veľmi rozdielnej miery informovanosti.

4.11. Aké sú slabé miesta Eurofondov?

Focus group 1:

Skupina 1 spočiatku uvádzala príklady, ktoré neboli celkom k téme. Následne za slabé miesto skupina stanovila otázku korupcie, ktorá však v prípade troch participantov bola chápaná ako krádež, nie ako možnosť šírenia korupčného prostredia. Skupina 1 teda mala problém skôr so samotným faktom krádeže, než s korupciou samotnou.

Focus group 2:

Skupina 2 takisto začala diskusiu od otázky korupcie, ale skôr v zmysle korupčného prostredia. Zároveň skupina rozdiskutovala slabé miesta Eurofondov a to: „zložitý prístup ku fondom“, „slabá zameranosť na tých, ktorí pomoc skutočne potrebujú“, „nemožnosť získať fondy z pozície menej vzdelaného človeka“, „v medzičlánkoch sa stráca veľké množstvo peňazí“. Skupina 2 rozvinula i diskusiu, ktorá je relevantná a expertná a týka sa dilemy, aká je cena znižovania rozdielov medzi regiónmi.

Záver: Rozdiel medzi skupinami bol pri tejto otázke najmä v tom, koľko možných slabých miest vôbec vedeli uviesť.

4.12. Aké sú nebezpečenstvá existencie Eurofondov?

Focus group 1:

Skupina 1 uvádzala pri potenciálnych nebezpečenstvách najmä „zvyknutie si na finančné injekcie a zlenivenie populácie“, „zbytočné zbohatnutie niekoľkých šikovných“, ale za najväčšie nebezpečenstvo považuje skupina 1 korupciu.

Focus group 2:

Skupina 2 uvádzala pri otázke potenciálnych nebezpečenstiev najmä „pascu závislosti“, „vytvorenie predstavy, že takéto fondy sú niečím normálnym“, „Eurofondy ako spôsob

vytvárania nerovností“, či „Eurofondy ako nástroj prepájania rôznych foriem moci“. Celkovo bola diskusia o nebezpečenstvách Eurofondov najdlhšia a najkvalitnejšia v skupine 2 vôbec, čo nepriamo poukazuje nielen na dobré analytické schopnosti účastníkov, ale i na vplyv odporcov existencie Eurofondov na verejný diskurz.

Závery: Rozdiely medzi skupinami boli pri posudzovaní tejto otázky relatívne najmenšie zo všetkých otázok, rozdiel tak bol, podobne ako pri všetkých otázkach, najmä v kvalite diskurzu.

4.13. Zhrnutie výskumného zámeru

Základná hypotéza výskumu sa do značnej miery potvrdila - nízka informovanosť a zložitosť problematiky spôsobujú prevažne pozitívnu percepciu Eurofondov s relatívne nízkou schopnosťou posúdiť potenciálne slabé stránky a ohrozenia (najmä v skupine 1). Nepotvrdila sa však časť hypotézy o dôvere k inštitúciám EÚ - i bez dôvery a s mnohými pripomienkami najmä v skupine 2 dominuje názor „darovanému koňovi na zuby nehľad“. Základnú hypotézu je zároveň potrebné doplniť o poznatok, že informovaní majú informácie najmä od kritikov Eurofondov a spolu so základnými informáciami si internalizujú i ideologické pohľady na fungovanie a existenciu Eurofondov.

5. ZÁVERY A VÝZVY VYPLÝVAJÚCE Z FOCUS GROUP

Výskum percepcie Eurofondov, aj keď je možné ho považovať iba za úvodnú, základnú informáciu o problematike, priniesol viaceré dôležité poznatky o miere informovanosti a názoroch respondentov na Eurofondy. Na ich základe je možné formulovať krátkodobé i dlhodobé výzvy pre policy-makers na Slovensku.

5.1. Závery

Neinformovanosť. Miera neinformovanosti bola rozdielna medzi skupinami i v rámci skúmaných skupín, ale o dobrej informovanosti nemožno hovoriť ani u tých, ktorí absolvovali odborné kurzy obsahujúce problematiku Eurofondov. V tejto súvislosti je náročné si vôbec predstavovať mieru informovanosti o Eurofondoch u menej vzdelaného človeka zo slovenského vidieka.

Kognitívna disonancia. V obidvoch skúmaných skupinách bolo zrejmé, že aj keď sa účastníci dostali k informáciám o Eurofondoch, veľmi často jednotlivé aspekty ich fungovania nespájali a najmä nerozumeli jazyku sprevádzajúcemu Eurofondy.

Ideologický vplyv. Napriek nekomplexným informáciám bol viditeľný a to najmä v druhej skupine výrazný ideologický náboj, s ktorým k otázke Eurofondov niektorí participanti pristupujú. Z diskusie focus groups vyplynulo, že väčšina informácií o Eurofondoch, ku ktorým sa dostali, mala negatívny náboj a pochádzala z libertariánskeho a neo-konzervatívneho prostredia.

Pragmatizmus. Diskusia vo focus groups priniesla i poznanie, že i u tých, ktorí majú kritický pohľad na Eurofondy, prevláda názor, že rozhodne ich treba využiť bez ohľadu na nebezpečie, ktoré sú s nimi spojené. Pragmatizmus typu „Peniaze nesmrdia“ bol najmä v druhej skupine prezentovaný úplne otvorene.

Rozptyl záujmov. Medzi účastníkmi oboch skupín bolo vidieť veľké rozdiely v určovaní priorít investovania Eurofondov. Informovanejšia skupina 2 častejšie formulovala názory, ktoré boli v súlade s oficiálnym rámcom využívania Eurofondov.

5.2. Výzvy

Sledovať verejnú mienku. Z pohľadu policy-makers je žiaduce sledovať verejnú mienku, aby bolo možné reagovať na jej výraznejšie posuny či už úpravou politik, alebo minimálne zmenou informačných stratégií.

Rozvinúť širšiu diskusiu. Otvorenie širšej odbornej diskusie je žiaduce minimálne preto, aby diskurz neovládli vyhranení ideologickí odporcovia. Najmä diskusia v skupina 2 poukázala na to, že odporcovia existencie Eurofondov vo veľkej miere dominujú verejný priestor a pre opačnú stranu bude náročné získať pozície.

Eurofondy ako súčasť vzdelávania. Téma Eurofondov by sa postupne mohla a mala stať súčasťou stredoškolského a v niektorých prípadoch i vysokoškolského kurikula. Takýto prienik do vzdelávacieho procesu by tak mohol plniť hneď niekoľko funkcií - prepájať praktické zručnosti študentov, vzdelávať študentov v oblasti moderných európskych hodnotách a zároveň šíriť poznatky o otázkach public policy.

Zjednodušenie jazyka. V záujme hlavného cieľa Eurofondov - upevňovania sociálnej kohézie a budovania inkluzívnej spoločnosti je žiaduce zjednodušiť jazyk sprevádzajúci Eurofondy. Newspeak štrukturálnych fondov je nezrozumiteľný i pre vzdelaných ľudí, priemerne vzdelaní ľudia majú minimálne šance porozumieť procesu získavania a rozdeľovania Eurofondov.

6. SOCIOLOGICKÁ KONCEPTUALIZÁCIA CHÝBAJÚCEHO ZÁUJMU O PERCEPCIU EUROFONDŮV

6.1. Sociálno-konstruktivistický záver

Podľa Bergera a Luckmanna (1999) podlieha ľudská činnosť habitualizácii a ako taká má tendenciu sa inštitucionalizovať. Inštitúcie tak vznikajú v procese externalizácie a akonáhle sú raz vytvorené, pôsobia na jedinca ako daná, objektívna realita, schopná vyvíjať na jedinca tlak. Aj témy spojené s členstvom v EÚ sa stávajú súčasťou „symbolických svetov“, ktoré si ľudia sociálne konštruujú a ktoré následne ovplyvňujú ich hodnotové orientácie, presvedčenia i konanie. Je veľmi otáznne, s akými výsledkami si budú aktivity spojené s existenciou Eurofondov habitualizovať tí, ktorí z nich budú profitovať. Vôbec sa nedá vylúčiť, že vyvolení (schopní pochopiť Eurofondy v ich komplexite) postupne budú vyvíjať aktivity, ktoré budú v rozpore s poslaním a existenciou Eurofondov. Elitárskou habitualizáciou u „vyvolených“ sa EÚ môže z dlhodobého hľadiska inštitucionalizovať do dvojrychlostnej, nerovnej spoločnosti.

6.2. Post-modernistický záver

V dnešnom svete je moderný človek vystavený nielen skúškam dôvery v konkrétnych ľuďoch, ale je nútený vkladať svoju dôveru aj do abstraktných systémov - neosobných systémov poznania, technológie, či byrokracie (Giddens, 1998). Aby ľudia v modernej dobe vôbec mohli dôverovať, musia byť presvedčení o správnosti princípov, na ktorých tieto abstraktné systémy fungujú. O správnosti sa však nedá presvedčiť cez teoretické poznatky, ale iba cez skúsenosť ich fungovania, ktorú poskytujú inštitúcie stelesňujúce expertné systémy. Čo však v situácii, ak ľudia prepadnú predstave, že expertné systémy (v tomto prípade riadiace orgány Eurofondov) nefungujú v súlade s deklarovanými cieľmi? Ľudia môžu prestať dôverovať celému systému a prestanú vyvíjať snahu byť čestnými. Predstava kreatúr, ktoré ich obklopujú ešte intenzívnejšie ako v minulosti, rozbije krehkú sociálnu kohéziu transformujúcej sa krajiny. Z tohto hľadiska nie je možné podceňovať percepciu princípov, na základe ktorých sa rozdeľujú financie z Eurofondov - paradoxne môžu pôsobiť v neprospech svojich pôvodných cieľov.

6.3. Neo-marxistický záver

Z ľavicových pozícií je možné nazerať na problematiku rozdeľovania Eurofondov podobne ako v predchádzajúcich prístupoch. Dynamika rozvinutej kapitalistickej spoločnosti vytvára podľa neo-marxistov nové formy sociálnej kontroly, ktorými je za pomoci médií, symbolov, kódov a znakov šírená kontrola a regulácia (Melucci, 1996). Táto sociálna kontrola posiluje tlaky ku konformite, ktorá zasahuje osobný život i interpersonálne vzťahy. Konformita

skúmanej vzorky bola práve vzhľadom na predstavu „lepšieho života“ spojeného s Eurofondami viditeľná. Obrana osobnej identity, kontinuity a prediktability každodenného života pred týmito systémovými silami sa však podľa neo-marxistov v modernej dobe stáva arénou konfliktu. Z dlhodobého hľadiska je možné súhlasiť s neo-marxistickou predstavou, že veľké skupiny „losers of redistribution“ môžu mať náchylnosť zapojiť sa do kolektívnej akcie proti politikám EÚ a brániť a udržovať si tak svoju tradičnú identitu. Zmysel existencie Eurofondov by tak z dlhodobého hľadiska mohol byť nielen nenaplnený, ale dokonca popretý.

6.4. Štruktúrálnofunkcionalistický záver

Neinformovanosť skúmanej vzorky tohto výskumu však možno chápať aj ako dobrú vzorku modernej „verejnosti“, ktorá sa postupne mení na masovú spoločnosť (Bell, 1999). Podľa Bella sú mase univerzálne adresované štandardizované obsahy, stáva sa z nej nekompetentný posudzovateľ svojho komplikovaného okolia. Celý systém mechanizovanej modernej spoločnosti je navyše natoľko funkčne prepojený, že jeho jednotlivé časti úplne strácajú samostatnosť a svojprávnosť. V takomto preorganizovanom celku, kde sa ľudia stávajú vecami a ich životné osudy položkami v spisoch úradníkov, v skutočnosti veľmi informovanú verejnosť nikto nepotrebuje. Parafrázujúc Daniela Bella je možné sa pýtať, či nie je celá zložitnosť Eurofondov tak trochu aj zámerom?

BIBLIOGRAFIA

Beck, U. (1999): *World Risk Society*. Cambridge: Polity Press.

Bell, D. (1999): *Kulturní rozpory kapitalizmu*. Praha: SLON.

Berger, P. - Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bútorová, Z. - Gyarfášová, O. (2006): Verejná mienka. In: Bútor, M. - Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds). *Slovensko 2005. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

Giddens, A. (1998): *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Khun, I. (2005): *O EÚ veľa nevieme, ale sme za jej rozširovanie a hlbšiu integráciu*. In: *Zahraničná politika*, 6/ 2005, s. 12 - 14.

Marčan, P. (2006): *Podozrivé ticho okolo eurofondov. Peniaze sa delia potichu, ide pritom o veľa*. In: *Trend*, 12/ 2006.

Melucci, A. (1996): *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

Morgan, D.L. - Kreuger, R.A. (1993): When to use focus groups and why. In: Morgan, D.L. (ed). *Successful Focus Groups*. London: Sage.

Názory občanov SR na zavedenie spoločnej meny Euro. (2006) In: Informatívne správy Štatistického úradu SR. Bratislava: Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR.

Savage, M. (2002): *Social Exclusion & Class Analysis.* In: Braham, P - Janes, L.: *Social Differences & Divisions.* Oxford: Blackwell. s.59 – 100.

Sloboda, D.: *Eurofondy: mýty a realita.* In: Domino Fórum, 14/ 2006.

Stewart, D.W. - Shamdasani, P.N. (1992): *Focus groups: theory and practice.* London, Sage.

Toffler, A. (1970): *Future Shock.* New York: Random House.